

*Aktyvaus teismo vaidmens ir netikėto (siurprizinio)
teismo sprendimo santykis*

Praktikos prof. dr. Žilvinas Terebeiza
Mykolo Romerio universitetas
Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas

Kai kurie procesiniai siurprizinio sprendimo klausimai

- Ar visais atvejais netikėtumas reiškia neteisingumą?
- Kokios priežastys paprastai lemia siurprizinio sprendimo priėmimą?
- Teismo vaidmuo, jo aktyvumo ribos?

I. Siurprizinis sprendimas

Siurprizinis sprendimas kaip sprendimo panaikinimo pagrindas

- CPK nenumato atskiros siurprizinio sprendimo kaip teismo sprendimo rūšies bei siurprizinio sprendimo sąvokos.
- **CPK nepriskiria siurprizinio sprendimo prie absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų.**
- Dėl teisinių padarinių, teismui priėmus siurprizinį sprendimą, sprendina pagal CPK 329 straipsnio 1 dalies nuostatas, kuriomis numatoma, kad proceso teisės normų pažeidimas gali būti pagrindu panaikinti teismo sprendimą **tik tuo atveju**, jei dėl tokio pažeidimo **galėjo būti neteisingai išspręsta byla**.
- **Taigi, pats siurprizinio sprendimo priėmimo faktas savaime nereiškia neteisingo bylos išnagrinėjimo.**

(pvz., LAT padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas priėmė siurprizinį sprendimą, t. y. peržengė apeliacinio proceso ribas, tačiau tai nebuvo toks pažeidimas, dėl kurio neteisingai būtų išspręsta byla (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023*).

I. Siurprizinis sprendimas

Teismo sprendimo pripažinimo siurpriziniu sąlygos (procesinis aspektas):

- grindžiamas įrodymais, apie kuriuos ginčo šaliai nebuvo žinoma ir ji neturėjo galimybės dėl jų pasisakyti;
- peržengtos bylos nagrinėjimo (apeliacinio (atskirojo) skundo) ribos ir apie tai iš anksto nebuvo informuoti byloje dalyvaujantys asmenys (teisinis kvalifikavimas, modifikuojant faktinį pagrindą; teismas taikė kitokį teisių gynimo būdą negu prašė ieškovas ir pan.);
- byloje dalyvaujantys asmenys negalėjo pagrįstai tikėtis, kad bylą nagrinėjęs teismas imsis spręsti tam tikrą klausimą ir dėl to jų galimybė teikti teismui paaiškinimus buvo suvaržyta.
- teismai negali priimti siurprizinių sprendimų ir teisės taikymo aspektu.

I. Siurprizinis sprendimas

- **Kroatija:** Kroatijos teismuose, vadinamieji „netikėti“ sprendimai, įtraukti į Civilinio proceso kodekso, įsigaliojusio 2022 m. liepos 19 d., 5 ir 367a straipsnius. Naujasis civilinio proceso įstatymas draudžia „netikėtus“ sprendimus;
- **Vokietija:** (teismas turi užtikrinti, kad šalys turėtų galimybę pasisakyti visais ginčo išsprendimui reikšmingais klausimais (ZPO 139 straipsnis);
- **Prancūzija:** (teismas turi užtikrinti, kad sprendimas nebūtų priimtas nesuteikus šalims galimybės pateikti savo argumentų (Prancūzijos CPK 16 straipsnis);
- **Italija:** (teisėjas negali spręsti klausimų, kurie nebuvo iškelti ieškinyje, nesuteikdamas šalims galimybės dėl to pasisakyti (Italijos CPK 183 straipsnio 6 dalis); teismas turi išsiaiškinti teisės klausimus ir faktus, kurie yra reikšmingi, kad šalys galėtų pateikti įrodymus ir argumentus (Italijos CPK 190 straipsnis);
- **Austrija:** (teisėjai privalo užtikrinti, kad šalims būtų pranešta apie visus faktus ir teisinius klausimus, galinčius turėti įtakos bylos rezultatui, kad jos galėtų pateikti argumentus ar įrodymus (Austrijos ZPO 174 straipsnis).

I. Siurprizinis sprendimas

Priežastys, kurios paprastai gali lemti siurprizinio sprendimo priėmimą:

- Principas „teismas žino teisę“ neturi būti aiškinamas pernelyg plačiai;
- Teismo aktyvumo ribų peržengimas ir išaiškinimo pareigos netinkamas įgyvendinimas.

I. Siurprizinis sprendimas

Principas „teismas žino teisę“ neturi būti aiškinamas pernelyg plačiai. Teismo aktyvumo ribos.

- Bylos nagrinėjimo ribas apibrėžia faktinis ieškinio pagrindas ir ieškinio dalykas, taip pat atsakovo atsikirtimai į ieškinį. **Teismas neturi teisės peržengti bylos nagrinėjimo ribų.**
- Teismas **negali pats nei suformuluoti už ieškovą ieškinio dalyko ir pagrindo, pakeisti ieškinio dalyko ar faktinio pagrindo ar taikyti alternatyvius pažeistų teisių gynimo būdus** (išskyrus įstatyme nustatytas išimtis).
- Pagal ieškinio elementus nustatytina, kokios teisės normos yra taikytinos ginčo santykiui ir kokios faktinės aplinkybės yra teisiškai reikšmingos sprendžiant tarp šalių kilusį ginčą.

(žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2026 m. vasario 26 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-45-378/2026 ir joje cituojamą kasacinio teismo praktiką).

I. Siurprizinis sprendimas

Išaiškinimo pareigos turinys:

- **Išrodinėjimo naštos patikslinimas, jos paskirstymas;** Kilus abejonių dėl fakto buvimo (nebuvo), teismas turėtų patikslinti šalių naštą išrodinėti, įgyvendindamas išaiškinimo pareigą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-1075/2023; 2024 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje e3K-3-10-823/2024*).
- **Bylos nagrinėjimo ribų apibrėžtis.** Teismas, <...> rengdamas bylą teisminiam nagrinėjimui, privalo imtis priemonių, kad bylos nagrinėjimo ribos būtų aiškos, ieškinio dalykas apibrėžtas suprantamai ir nedviprasmiškai (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140-1120/2024*).
- **Ginčo esmės identifikavimas.** Pasirengimo teisminiam nagrinėjimui esmė – visų šalių reikalavimų ir atsikirtimų, aplinkybių ir jas pagrindžiančių įrodymų nurodymas ir pateikimas, taip pat teismui kylančių neaiškumų šalinimas įgyvendinant savo pareigą išaiškinti, ginčo esmės išsiaiškinimas, įtrauktinų dalyvauti byloje asmenų nustatymas, taip pat kitų veiksmų, kurie, teismo manymu, reikalingi tinkamai išnagrinėti bylą teismo posėdyje, atlikimas.
- **Ieškinio pagrindo ir dalyko apibrėžtis.** Priimant nutartį skirti bylą teismo posėdyje, jau turi būti aiškūs galutinai suformuluoti šalių reikalavimai ir atsikirtimai į juos, visi šalių ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų argumentai, taip pat įrodymai, kuriais šalys grindžia savo reikalavimus ir (ar) atsikirtimus, žinoma, dėl kokio šalis siejančio teisinio santykio kvalifikavimo vyksta ginčas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-48-611/2025*).
- **Teismas turi pareigą tinkamai teisiškai kvalifikuoti ginčą; ginčo šalys apie kitoki, nei jų nurodytas, ginčo santykių teisinį kvalifikavimą turi būti tinkamai informuojamos įgyvendinant teismo išaiškinimo pareigą** (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-163-823/2024, 28 punktas*). <...> **nemodifikuojant ieškinio pagrindo ar dalyko** (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje N. e3K-3-161-381/2025*).

I. Siurprizinis sprendimas

Teismo aktyvumas, įgyvendinant išaiškinimo pareigą

- Aplinkybę, ar šalys tinkamai vykdo procesinio rūpestingumo pareigą, galutinai įvertina teismas, kuris neperžengdamas įstatymo nustatytų ribų, siekdamas, kad priimtas byloje sprendimas atitiktų materialiąją tiesą, turi išaiškinimo pareigą.
- Teismas negali remtis negatyviuoju įrodinėjimo naštos aspektu sprendamas kilusį ginčą vien dėl to, kad šalies pateikti įrodymai teismui nėra pakankamai aiškūs ar tikslūs, **prieš tai neįvykdęs jam tenkančios išaiškinimo pareigos.**

(žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2026 m. vasario 26 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-45-378/2026 ir joje cituojamą kasacinio teismo praktiką).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Dėl teisinių santykių kvalifikavimas, teisės taikymas

- Minėta, teismai negali priimti siurprizinių sprendimų nei įrodymų tyrimo ir vertinimo, nei teisės taikymo aspektu, todėl ginčo šalys apie kitoki, nei jų nurodytas, ginčo santykių teisinį kvalifikavimą turi būti tinkamai informuojamos įgyvendinant teismo išaiškinimo pareigą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-163-823/2024*)
- Teisinio ieškinio pagrindo identifikavimas ir tarp ginčo šalių susiklosčiusių santykių teisinis **kvalifikavimas negali būti šalių vertinamas kaip siurprizinis**, nepriklausomai nuo to, kurios instancijos teisme tai yra atliekama (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-34-313/2020, 2021 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-299-943/2021*).
- Nors teismas turi pareigą tinkamai kvalifikuoti ginčo teisinius santykius ir pritaikyti faktinei situacijai aktualias teisės normas (teisinį ieškinio pagrindą), tačiau **ši teismo pareiga nereiškia nei teismo teisės modifikuoti faktinį ieškinio pagrindą (kvalifikuoti kitas, nei nurodytos šalių, faktines aplinkybes), nei keisti ieškinio dalyką, peržengiant pareikštus reikalavimus** (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-328-248/2020, 21 punktą; 2023 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-220-381/2023, 40 punktą; 2025 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje N. e3K-3-161-381/2025*).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Teismas atliko kitokį faktinių aplinkybių teisinį kvalifikavimą negu nurodė ieškovas

- **Fabula:** ieškovė prašė teismo priteisti iš atsakovo 18 634 Eur be pagrindo gauto turto. Nurodė, kad atsakovas, būdamas bendrovės vadovas, išėmė iš bendrovės banko sąskaitų nurodytą sumą.
- Pirmosios instancijos teismas ieškinį patenkino, tačiau kitu teisiniu pagrindu, nei ieškinyje nurodė ieškovė. Konstatavęs, kad atsakovo išgrynintų bendrovės lėšų panaudojimas ieškovės interesams byloje nebuvo įrodytas, teismas **taikė atsakovui civilinę deliktinę atsakomybę už juridinio asmens valdymo organui (vadovui) įstatymais nustatytų pareigų pažeidimą.** Pirmosios instancijos teismo vertinimu, nepagrįsto praturtėjimo institutą reglamentuojančios teisės normos šioje byloje negali būti taikomos, nes atsakovas pinigų išgrynino turėdamas teisėtą pagrindą (veikdamas kaip bendrovės vadovas), be to, esant atsakovo deliktinės atsakomybės taikymo galimybei neegzistuoja viena iš būtinųjų nepagrįsto praturtėjimo instituto, kaip subsidiaaraus teisių gynimo būdo, taikymo sąlygų.
- Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą pagal atsakovo apeliacinį skundą, pripažino, kad byla pirmosios instancijos teisme buvo išnagrinėta peržengus ginčo šalių nustatytas ribas, nes pirmosios instancijos teismas pritaikė ieškovės teisių gynimo būdą, kurio taikyti ieškovė neprašė ir jo taikymo sąlygų neįrodinėjo. Vis dėlto skundžiamą pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismas paliko iš esmės nepakeista, konstatavęs, kad ieškovės reikalaujama suma turėjo būti jai priteista iš atsakovo kaip be pagrindo įgytas turtas, kadangi, priešingai nei nusprendė pirmosios instancijos teismas, byloje yra nustatytos visos sąlygos patenkinti ieškovės reikalavimą šio instituto pagrindu.
- Kasacinis teismas pažymėjo, kad iš esmės sutinka su ieškovų pozicija, kad apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į apeliacinio skundo ribas (be kita ko, apeliacinio skundo teiginius, jog ieškovė gali savo teises apginti taikant atsakovui deliktinę atsakomybę), turėjo teisę vertinti, pagal kokias teisės normas – deliktinės civilinės atsakomybės ar nepagrįsto praturtėjimo – turi būti kvalifikuojami ginčo šalių teisiniai santykiai. Tačiau, ginčo teisinius santykius kvalifikavęs kaip nepagrįstą praturtėjimą, apeliacinės instancijos teismas negalėjo savarankiškai nustatyti šiuo teisiniu pagrindu pareikšto pradinės ieškovės reikalavimo tenkinimo sąlygų, dėl kurių buvimo argumentai nei apeliaciniame skunde, nei atsiliepime į jį nebuvo pateikti.
- Sutiktina su atsakovu, kad tokiu būdu buvo peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos ir priimtas atsakovui siurprizinis sprendimas, kadangi jis negalėjo pagrįstai tikėtis, jog apeliacinės instancijos teismas pagal apeliaciniu skundu apibūžtas bylos nagrinėjimo ribas imsis analizuoti tas nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygas, kurios pirmosios instancijos teismo apskritai nebuvo vertinamos teismui nusprendus, kad nurodytas institutas nagrinėjamoje byloje netaikytinas, ir kitaip vertinti tas nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygas, dėl kurių pirmosios instancijos teismas pasisakė konstatuodamas jų nebuvimą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-163-823/2024*).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Teismas atliko kitokį teisinį kvalifikavimą, negu buvo nurodęs ieškovas.

- Ieškovai kreipėsi į teismą prašydami priteisti iš atsakovės UAB „Vandens parkas“ turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą. Ieškinys buvo grindžiamas CK 6.295 straipsnio norma, kuria remiantis žala atlyginama, jeigu nukentėjęs asmuo įrodo, kad žalos padaryta, kad produktas (paslauga) yra netinkamos kokybės ir kad egzistuoja priežastinis netinkamos kokybės ir nuostolių ryšys.
- Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė konstatavęs, kad ieškovai neįrodė, jog žala ieškovams kilo būtent dėl atsakovės kaltės (neteisetų veiksmų), t. y. dėl netinkamai atsakovės suteiktų paslaugų.
- Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad atsakovės civilinei atsakomybei taikytinos CK 6.270 straipsnio, nustatančio didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybę, nuostatos, pagal kurias atsakomybė atsiranda už žalos padarymo faktą, nesiejant jo su teisiniu pareigų pažeidimu ir didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kalte, ir neturi reikšmės tai, ar buvo pažeisti saugumo reikalavimai.
- Nebuvo suteikta galimybės byloje dalyvaujantiems asmenims pasisakyti ne tik dėl galimybės ginčą spręsti pagal apeliaciniame skunde nenurodytą teisės normą – CK 6.270 straipsnį, bet ir dėl šios normos taikymui reikšmingu ginčo aplinkybių – ar žala yra susijusi su didesnio pavojaus šaltiniu, ar neegzistuoja aplinkybės, šalinančios didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybę, ar yra kitų aplinkybių, į kurias pagal CK 6.282 straipsnį teismas turėtų atsižvelgti sprendamas dėl atlygintinos žalos ir kt.
- **Išvada:** šalys neturėjo galimybės pateikti savo poziciją dėl faktinių aplinkybių, kurių teisinis kvalifikavimas aktualus taikant griežtąją deliktinę atsakomybę (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-212-969/2020*)

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Dėl teismo pareigos kvalifikuoti tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius, ribų peržengimo

- **Fabula:** skundžiamame sprendime apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad ieškovė Sutarties kainos pakeitimo būtinybę iš esmės grindžia CK 6.228 straipsniu ir 6.223 straipsnio 2 dalies 1 punktu. Tuo tarpu dėl Sutarties pakeitimo remiantis CK 6.204 straipsniu apeliacinės instancijos teismas iš viso nepasisakė. Apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas dėl sutarties keitimo CK 6.228 straipsnio pagrindu, peržengė apeliaciniu skundu nustatytas ribas.
- Esminė sutarties šalių nelygybė (CK 6.228 straipsnis) ir rebus sic stantibus (CK 6.204 straipsnis) yra skirtingi sutarties šalies pažeistų teisių gynimo būdai, t. y. skirtingi specialūs sutarties pakeitimo atvejai.
- Kaip matyti, teisės normos, reglamentuojančios esminę sutarties šalių nelygybę (CK 6.228 straipsnis), ir rebus sic stantibus (CK 6.204 straipsnis) turi skirtingas hipotezes. Tai skirtingo pobūdžio sutarties keitimo atvejai, reikalaujantys skirtingų faktinių aplinkybių įrodinėjimo, t. y. skiriasi šių sutarties keitimo atvejų faktiniai pagrindai. Teisėjų kolegija pažymi, kad nors, minėta, teismas turi pareigą kvalifikuoti ginčo teisinius santykius, tačiau tą daro tik neperžengdamas ieškinio, o apeliacinėje instancijoje – ir apeliacinio skundo ribų ir nenustato faktinių aplinkybių, kurių šalys neįrodinėja, taip pat neanalizuoja argumentų, kuriais šalys nesiremia, išskyrus įstatyme nurodytas išimtis.
- Nagrinėjamu atveju į apeliacinio skundo faktinį pagrindą įėjo aplinkybės, susijusios su netinkamu CK 6.204 straipsnio taikymu, t. y. atsakovė įrodinėjo, kad elektros energijos kainos pokytis rinkoje iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą ir kad ši nauja aplinkybė atitinka CK 6.204 straipsnio 2 dalyje išvardytus kriterijus. Tuo tarpu faktinių aplinkybių, kurios turi būti nustatytos CK 6.228 straipsniui taikyti, ieškovė neįrodinėjo.
- **Išvada:** apeliacinės instancijos teismas, taikydamas CK 6.228 straipsnį, peržengė bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas ir ėmėsi analizuoti aplinkybes, kurios nebuvo įrodinėjimo dalyku pirmosios instancijos teisme ir kuriomis, be kita ko, ieškovė nesirėmė apeliaciniame skunde. Tokie apeliacinės instancijos teismo veiksmai sudaro pagrindą konstatuoti netinkamą CPK 320 straipsnio aiškinimą ir taikymą. Be kita ko, **imdamsis nustatyti faktines aplinkybes, sudarančias pagrindą taikyti CK 6.228 straipsnį, kurios nebuvo įrodinėjamos nei pirmosios instancijos teisme, nei nurodytos ieškovės apeliaciniame skunde, nenustatęs pagrindo peržengti apeliacinio skundo ribas ir neinformavęs apie tai ginčo šalių, apeliacinės instancijos teismas teisės taikymo aspektu priėmė siurprizinį sprendimą.**

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-161-381/2025).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Dėl teismo teismas pritaikyto kito teisių gynimo būdo, nei prašė ieškovas

- **Fabula:** teismas priteikė kitą teisių gynimo būdą, nei prašė ieškovas, t. y. ieškovė prašė sandorio dalį dėl sandėlio pripažinti negaliojančia ir taikyti restituciją, tačiau teismas pritaikė kitą pirkėjo teisių gynimo būdą – daikto pirkimo kainos sumažinimą.
- **Kilo klausimas, ar tai teisinių santykių kvalifikavimas, ar ribų peržengimas?**
- Teismas turi pareigą tinkamai kvalifikuoti ginčo teisinius santykius ir pritaikyti aktualias teisės normas, kurios atitinka byloje nustatytas reikšmingas faktines aplinkybes, kuriomis šalys rėmėsi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu. Tačiau ši teismo pareiga nereikia nei teismo teisės modifikuoti faktinį ieškinio pagrindą (kvalifikuoti kitas, nei nurodytos šalių, faktines aplinkybes), nei keisti ieškinio dalyką, peržengiant pareikštus reikalavimus, įskaitant ieškovo pasirinktą jo pažeistų teisių gynimo būdą.
- Teismas, priimdamas sprendimą, negali peržengti ieškinio ribų, t. y. negali keisti nei ieškinio dalyko, nei ieškinio pagrindo (CPK 265 straipsnio 2 dalis). Šis reikalavimas yra susijęs ir su draudimu teismui priimti siurprizinį, t. y. bylos šaliai netikėtą, sprendimą. Teismai negali priimti siurprizinio sprendimo tiek įrodymų tyrimo ir vertinimo, tiek ir teisės taikymo aspektu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023-02-02 nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-381/2023, 48 punktas).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Dėl teismo pritaikyto kito nei ieškovė prašė restitucijos būdo

Fabula: ieškovė, be kita ko, prašė taikyti restituciją natūra ir pirmosios instancijos teismas tenkino šį ieškinio reikalavimą, tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas nusprendė pakeisti pirmosios instancijos teismo pritaikytą restitucijos būdą – pastato dalies atsakovei negrąžino, t. y. paliko jį kaip ieškovės nuosavybę, o ieškovei iš atsakovės priteisė mažesnę skolos sumą.

Teismas, taikydamas restituciją visa nuginčyto sandorio apimtimi, įgyvendina jam įstatymo suteiktą teisę spręsti dėl restitucijos būdo ir apimties (CK 6.145 straipsnio 2 dalis), ir tai nevertintina kaip ieškinio ar apeliacinio skundo ribų peržengimas. Todėl atsakovės kasacinio skundo argumentai dėl CPK 320 straipsnio, reglamentuojančio bylos nagrinėjimo ribas apeliacinės instancijos teisme, 2 dalies pažeidimo nepagrįsti. **Tačiau teisėjų kolegija sutinka su atsakovės argumentu, kad apeliacinės instancijos teismas priėmė atsakovės atžvilgiu siurprizinį sprendimą.**

Apeliacinės instancijos teisme vyko rašytinis procesas, šalys teismo nebuvo informuotos apie ketinimą spręsti dėl restitucijos būdo keitimo tam, kad jos galėtų išreikšti savo nuomonę šiuo klausimu, taigi šalys neturėjo galimybės teikti nei savo argumentų dėl apeliacinės instancijos teismo ketinamo taikyti restitucijos būdo, nei įrodymų, patvirtinančių (paneigiančių) tokio restitucijos būdo taikymo pagrįstumą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-214-1075/2022*)

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

- **Fabula:** ar sprendimas turėtų būti laikomas siurpriziniu tuo atveju, kai teismas dėl neprimokėto žyminio mokesčio ar jo dalies nepasinaudoja trūkumų šalinimo institutu, o galutiniame teismo sprendime konstatuoja, kad šalis nesumokėjo reikiamo dydžio žyminio mokesčio ir paskirstydamas bylinėjimosi išlaidas įpareigoja šalį sumokėti neprimokėtą žyminį mokestį ar jo dalį?
- Kasacinio teismo praktikoje pažymima, kad nustatęs, kad už apeliacinį skundą nesumokėtas reikiamo dydžio žyminis mokestis, apeliacinės instancijos teismas turėjo nustatyti terminą apeliantui šiam trūkumui pašalinti. **Jeigu apeliacinės instancijos teismas šį trūkumą pastebi išnagrinėjęs bylą iki teismo sprendimo priėmimo ir paskelbimo, tai turi atnaujinti bylos nagrinėjimą ir nustatyti terminą apeliantui šiam trūkumui pašalinti.** Nagrinėjamu atveju to nepadaręs apeliacinės instancijos teismas pažeidė nurodytas proceso teisės normas, šalių lygiateisiškumo principą ir **priėmė siurprizinį teismo sprendimą** (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-457-686/2016*).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

- **Fabula:** byloje buvo remiamasi kitoje civilinėje byloje nustatytais faktinėmis aplinkybėmis ir įrodymais, kurioje atsakovas nedalyvavo (CPK 179 straipsnio 3 dalis).
- Teismų praktikoje pažymima, jog apeliacinio teismo veiksmai, vertinant šalių pateiktus įrodymus, pagrindžiančius konkrečias aplinkybes, bei šių duomenų patikrinimas teismų informacinėje sistemoje negalėtų būti laikomi apeliacinio skundo ribų peržengimu. Tačiau svarbu tai, kad atsakovas kitoje civilinėje byloje Nr. e2-735-803/2018 nedalyvavo. Atsakovas savo apeliacinio skundo pagrindė minėtos bylos duomenimis. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas, vadovaudamasis CPK 179 straipsnio 3 dalimi, **galėjo naudotis duomenimis iš teismų informacinės sistemos, tačiau tai turėjo būti daroma nepažeidžiant dalyvaujančių byloje asmenų teisių.** Nagrinėjamos bylos atveju, įvertinus tai, kad atsakovas minėtoje kitoje byloje nedalyvavo, o apeliacinės instancijos teismas savo procesinį sprendimą grindė išimtinai šioje byloje esančiais įrodymais ir joje nustatytais aplinkybėmis, yra pagrindas pripažinti, jog buvo peržengtos apeliacinio skundo ribos (faktinis pagrindas) (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021-12-22 nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e3K-3-335-378/2021*).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Dėl teismo pareigos užtikrinti galimybę priešingai šaliai susipažinti su priešingos šalies įrodymais

- Pagal Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintą teisingo bylos nagrinėjimo koncepciją šalys turi teisę į rungtinišką procesą, reiškiančią, kad jos privalo turėti galimybę ne tik pateikti įrodymus savo reikalavimams pagrįsti, bet taip pat teisę žinoti ir komentuoti visus įrodymus ar pastabas, pateiktus siekiant paveikti teismo sprendimą.
- Byloje dalyvaujančių asmenų teisė žinoti ir komentuoti visus įrodymus turi būti užtikrinta ne tik tais atvejais, kai įrodymus, siekdama paveikti teismo sprendimą, pateikia kita proceso šalis, bet ir tais atvejais, kai teismas šiuos įrodymus, esant įstatyme įtvirtintoms sąlygoms, **renka savo iniciatyva**. To, be kita ko, reikalauja civilinio proceso betarpiškumo principas (CPK 14 straipsnis) ir CPK 263 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas teismui grįsti priimamą sprendimą aplinkybėmis ir įrodymais, kurie nebuvo ištirti teismo posėdyje. Teismo sprendimas, kuriame remiamasi teismo iniciatyva surinktais įrodymais, apie kuriuos proceso dalyviai nebuvo informuoti įstatymų nustatyta tvarka, taip pat laikytinas siurpriziniu teismo sprendimu, pažeidžiančiu proceso dalyvių teisę būti išklausytiems (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021-09-29 nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e3K-3-233-823/2021, 37 punktą*).

I. Siurprizinis sprendimas (Praktinių situacijų analizė)

Dėl pareigos informuoti apie ketinimą peržengti ginčo ribas

Fabula: ginčas kilo tarp fizinių asmenų, ieškovas ir atsakovai savo reikalavimus grindė išimtinai terminuotos nuomos sutarties galiojimą ir jos nutraukimo teisinius padarinius reglamentuojančiomis CK normomis ir būtent dėl šio teisinio pagrindo taikymo pasisakė bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas, t. y. vertino šalių sudarytos nuomos sutarties sąlygas dėl sutarties sudarymo termino, jos nutraukimo prieš terminą teisinių padarinių <...>, tačiau nesprendė dėl šalių pripažinimo vartotojais ir verslininku bei tarp šalių susiklosčiusių santykių kvalifikavimo kaip vartojimo teisinių santykių.

Apeliacinį skundą byloje teikė tik ieškovas. Nesutikdamas su pirmosios instancijos teismo sprendimu, apeliaciniame skunde ieškovas savo reikalavimus grindė tuo pačiu teisiniu pagrindu, iš esmės kvestionuodamas teismo argumentus, kuriais įvertintos sutarties sąlygos dėl nuomos termino, <...> tačiau apeliaciniu skundu nebuvo nurodoma argumentų dėl šalių teisinių santykių kvalifikavimo kaip vartojimo santykių ir šalių pripažinimo vartotojais ir verslininku, nors ieškovas, įvardydamas sutarčių aiškinimą reglamentuojančių taisyklių pažeidimą, ir nurodė, jog pirmosios instancijos teismas, aiškindamas sutarties sąlygas, nepagrįstai rėmėsi CK 6.193 straipsnio 4 dalies norma, nes atsakovai nelaikytini vartotojais. Atsiliepimu į apeliacinius skundus atsakovai prašė apeliacinį skundą atmesti, be kita ko, nurodydami, kad, vertindamas šalių sudarytos nuomos sutarties nuostatas dėl sutarties galiojimo termino ir depozito grąžinimo, teismas turėtų atsižvelgti į tai, kad tarp šalių susiklostė vartojimo teisiniai santykiai; ieškovas yra verslininkas, todėl teismas turi įvertinti nesąžiningas vartotojo atžvilgiu sąlygas.

Teismo išvada: <...>teismas ex officio turi kvalifikuoti vartojimo sutartis ir atlikti tokių sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę pagal CK 6.228-4 straipsnio 2 dalyje išdėstytus kriterijus. Tačiau savo aktyvaus procesinio elgesio priežastis jis turi pagrįsti, motyvuoti, tinkamai ir iš anksto apie tai informuoti proceso šalis priimdamas rašytinę arba žodinę nutartį (CPK 290 straipsnis), suteikti joms galimybę pateikti savo poziciją (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-13-1075/2023, 35 punktas*).

Apibendrinimai

- Teismo pasyvus, įgyvendinant išaiškinimo pareigą, gali lemti siurprizinį sprendimą, tačiau aktyvumas neturi peržengti šalių apibrėžtų bylos nagrinėjimo ribų, rungimosi bei dispozityvumo principų.
- Taigi, teismas turi būti aktyvus tiek, kiek jo reikia įvykdyti teisingumą šalių apibrėžtose bylos nagrinėjimo ribose, įgyvendindamas išaiškinimo pareigą.

Dar 399 m. pr. m. e. Sokratas sakė: „Teisėjui priklauso keturi dalykai: mandagiai išklausti, išmintingai atsakyti, blaiviai apsvarstyti ir nešališkai priimti sprendimą.“

(žr. Geyh, C. G., „*The Dimensions of Judicial Impartiality*“, *Florida Law Review*, 65 t., Nr. 2, 2014, p. 493, 498).

Ačiū už dėmesį !